

Perzekuce a odsun Němců na jihozápadní Moravě v letech 1945–1946

BOHUMIL HAVLÍK

Podle výsledků sčítání obyvatelstva žilo na jihozápadní Moravě, přesněji v politickém okrese (p. o.) Dačice, tvořeném soudními okresy (s. o.) Dačice, Telč a Slavonice, v roce 1930 celkem 46 634 Čechů a 6 759 osob německé národnosti. Z celkového počtu Němců plných 6 474 připadalo na pohraniční s. o. Slavonice, kde žilo pouze necelých 2 500 Čechů.¹ Je tedy příznačné, že i p. o. Dačice zasáhla poválečná perzekuce osob německé národnosti, která i zde byla namířena proti drtivě většině domácího německého obyvatelstva. Nesmíme ovšem zapomínat ani na německé válečné zajatce a německé uprchlíky nacházející se na samém sklonku války a těsně po jejím skončení v prostoru dačického okresu. Také oni byli zasaženi místním řešením poválečného německého „problému“.

Početní stav obyvatelstva p. o. Dačice v roce 1930²

p. o.	s. o.	Češi	Němci	jiní	cizinci
Dačice	–	46 634	6 759	66	491
	Dačice	11 604	198	29	45
	Slavonice	2 489	6 474	10	302
	Telč	25 483	87	27	144

Tato práce je jakýmsi prvním pokusem o podrobné zmapování tohoto tématu.³ Abychom se mohli plně věnovat dramatickým událostem let 1945–1946, které přinesly konec česko-německého soužití i v prostoru jihozápadní Moravy, zaměříme se nejprve na některé důležité momenty zejména druhé poloviny třicátých let, které se staly jedním z důvodů vzájemného odcizení obou etnik.

Rok 1938

Jestliže bylo možné považovat druhou polovinu dvacátých let za období, kdy přes různé česko-německé národnostní třenice přijalo německé společenství vcelku za svou ideu budování ČSR, první polovina třicátých let se ukázala jako období nového rozmachu německého nacionalismu. Svůj podíl na tom měla vleklá hospodářská krize, která

mimo jiné zasáhla i slavonský textilní průmysl, zaměstnávající dělníky německé národnosti, a s ní spojená špatná sociální situace a nezaměstnanost velké části obyvatelstva. Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím růst německého nacionalismu byl bezesporu nástup nacistické diktatury v Německu.⁴

Poslední předválečné demokratické parlamentní volby v květnu 1935 jen dokládaly složitost doby. Silně nacionálně vyhraněná Sudetoněmecká strana (SdP) se díky silné podpoře německých voličů stala s 15,2 % hlasů absolutní vítězkou voleb. Dokladem její úspěšnosti může být i její volební výsledek ze s. o. Slavonice, kde získala celkem 38,1 % hlasů, což odpovídalo 57,3 % hlasů odevzdaných všem německým stranám.⁵

Svůj vliv na volební úspěch SdP měla bezpochyby masivní předvolební kampaň, z velké části tajně financovaná nacistickým Německem. Celkově však byly tyto volby pouhou předzvěstí složitějších zkoušek, jimiž měla ČSR projít.⁶

Definitivní rozkol do česko-německých vztahů přinesl rok 1938. Obsazení Rakouska německou armádou v březnu 1938, spolu se stále gradovanými požadavky Henleinovy SdP, kterou nyní plně využíval A. Hitler k rozbití Československa, se silně dotýkalo i obyvatelstva p. o. Dačice. Velké obavy vyvolávala „seburčovací hysterie“ většiny Němců v pohraničí, z nichž někteří utíkali do Rakouska, kde vstupovali do oddílů SA a Freikorps. Nechuť německého obyvatelstva podílet se na obraně republiky výmluvně dokládá případ obce Dolní Radíkov, kde po vyhlášení všeobecné mobilizace 23. září 1938 většina mužů odmítla vstoupit do československé armády a ukryla se v lesích nebo utekla do Rakouska, kde bylo možné se přidat k zmiňovanému Freikorpsu.⁷

Po podepsání Mnichovské dohody byl s. o. Slavonice podobně jako další oblasti ČSR, které byly z větší části osídleny Němci, odstoupen německé říši. Mezi 8. a 10. říjnem 1938 byly německou okupační mocí zabrány všechny jeho obce a včleněny do landrátu Waidhofen an der Thaya v župě Dolní Dunaj, což přijala většina německého obyvatelstva s nadšením. Důkazem může být nadšené vítání německé armády ve Slavonicích 8. října 1938.⁸

Pro zbytek okleštěného p. o. Dačice znamenalo odstoupení území především pohltit silnou uprchlickou vlnu českého a židovského obyvatelstva, které hledalo bezpečí ve vnitrozemí. Zbytek českého živlu v zabraném území pak volil mezi dvěma možnostmi: část se rozhodla pro přestěhování do pomnichovské republiky, což jí nakonec Němci nepovolili, a část, která se rozhodla zůstat, dostala automaticky říšskoněmeckou státní příslušnost (ne však občanství), i když se hlásila k české národnosti. Obecně si pak Češi museli zvyknout na diskriminaci vedenou jejich vlastními německými sousedy. Bohužel české obyvatelstvo na dosud neobsazeném území republiky na tom nemělo být po 15. březnu 1939 o moc lépe.⁹

Jihozápadní Morava na konci války

Až na používání běžných nacistických metod, jako bylo zatýkání nepohodlných osob či příslušníků odboje a občasná domovní prohlídky, probíhal válečný život v p. o. Dačice celkem poklidně. V roce 1944 bylo již všem jasné, že válka musí směřovat k porážce fašistického Německa. Svědčily o tom zprávy o stálém německém ústupu na východní frontě, sílící aktivita místních partyzánských skupin a v neposlední řadě i přelety spojeckých (zejména amerických) bombardovacích letounů, které se nyní soustředily i na strategicky důležité podniky na území protektorátu a které nyní proplouvaly oblohou nad Českomoravskou vrchovinou. Pro zdejší české obyvatelstvo byly jistě určitým po-

vzbuzením také protiněmecké letáky shazované americkými a sovětskými letadly. Protiakcí spojenecké propagandy pak byl sběr letáků, který muselo organizovat četnictvo.¹⁰

Život v odtrženém pohraničí se v této době nesl v duchu příprav na střet s blížícím se nepřítelem. Tomu se měla postavit lidoobrana (Volkssturm), formovaná v listopadu 1944.

Myšlení německého obyvatelstva prodělalo od okamžiku, kdy 26. října 1938 za bouřlivého vítání obyvatelstva projížděl Slavonicemi sám Adolf Hitler, do této chvíle značný názorový posun.¹¹ Pro chování zdejších Němců bylo v tuto dobu typické zklamání z vývoje války, trvající smutek nad v boji za říši padlými rodinnými příslušníky, příbuznými a známými a v neposlední řadě i ideologická deziluze.

Kronika obce Český Rudolec o tom podává výmluvné svědectví. Většina tamějších Němců se zpočátku velice nadšeně hlásila k nacistické ideologii, což projevovala i svými činy. Při obsazování Českého Rudolce německou armádou v říjnu 1938 byli z popudu několika místních obyvatel zbiti okupačními vojáky dva čeští příslušníci tamější četnické stanice, kteří se nestihli včas evakuovat. Kronika dále hovoří i o diskriminaci místního českého obyvatelstva. Výjimkou nebyly například na vratech vyvěšené plakáty s nápisy o „českých sviních, které musí přijít z obce ven“. V roce 1941 prý ale místní Němci začínali své mínění měnit. Podle nepodloženého tvrzení zmiňované kroniky na tom měl svůj podíl i zahraniční rozhlas, který prý přes hrozbu absolutního trestu tamější Němci (podobně jako Češi) tajně poslouchali, a později, kdy bylo obyvatelstvo zařazováno do Volkssturmu, už panovala všeobecná poraženecká nálada.¹²

Stále však nebyly v pohraničí výjimkou případy fanatického vyznávání nacismu, jež byl živen rozčarováním nad prohlubujícím se německým válečným neúspěchem. Například na nedalekém Novobystřicku, sousedícím s dřívějším s. o. Slavonice, se na podzim 1944 objevovaly při obsazování bunkrů vybudovaných před válkou k obraně československé státní hranice odhodlané nápisy typu: „Jetzt erst nicht“ („Teď teprve ne“), „Vítězství je naše!“ a další.¹³

Blížící se konec války s sebou přinesl exodus německých uprchlíků ustupujících před sovětskou Rudou armádou. Masový příval těchto tak zvaných „národních hostů“ znamenal pro města a obce jihozápadní Moravy značnou zátěž.

První uprchlíci přijeli do Dačic v listopadu 1944. Byli to většinou Němci z Banátu („Banátníci“). Mluvili německy, maďarsky, část srbochorvatsky. Byl mezi nimi i jeden Slovák. Dohromady šlo o 400 většinou zámožných lidí. S sebou přivezli asi 60 koní, které v Dačicích většinou prodali. Byli ubytováni v katolickém domě (budova dnešního kina) a u „Vohryzků“¹⁴ na Palackého náměstí č. p. 81/I. Jejich pobyt byl pouze krátkodobý, brzy odjeli do Německa hledat práci nebo své známé a příbuzné. Vystěhovalci z Banátu dorazili v počtu kolem 500 také do Telče, kde byli ubytováni v katolickém domě a v sále hotelu Černý orel.¹⁵

V noci z 25. na 26. února 1945 přibyli do Dačic další uprchlíci. Tentokrát šlo o vystěhovalce z Horního Slezska, většinou o staré ženy, invalidy a děti, kteří měli s sebou jen nejnnutnější majetek. Celkem jich bylo asi 1 000. Ubytovaní dostali v katolickém domě a v měšťanské škole. Postupně byli rozmístěni i u rodin ve městě. Kvůli nedostatku míst byla ubytovna pro uprchlíky zřízena i v mateřské škole. Existují informace, podle kterých si někteří kladli velké nároky na ubytování. Tři dny po příjezdu pak zůstala v měšťanské škole jen část vystěhovalců. Dále byl v prvním patře budovy zřízen polní lazaret. Zhruba 1 400 uprchlíků ze Slezska dorazilo 26. února i do Telče. Zde byli podobně jako v Dačicích rozmístěni po školách a soukromých bytech. Pět rodin skončilo také na telčské faře. Podle farní kroniky byli uprchlíci z fary evakuováni kolem 15. dubna do jižních Čech.¹⁶

V březnu do Dačic ještě přibyl transport asi 70 německých starců a stařen, většinou ve věku od 60 do 90 let, doprovázený šesti řadovými ošetřovatelkami. Tito byli ubytováni v budově hospodářské školy. Konečně 28. března dorazilo do města 350 uprchlíků, což zkomplikovalo už tak dost složitou situaci. Stále se přibližující fronta si vyžádala, aby se zvětšily kapacity místního lazaretu, který od 9. dubna spolu se zbytkem vystěhovalců zabíral celou budovu školy. Největší nápor běženců zaznamenaly Dačice 20., 21. a 22. dubna, kdy se zde vystřídal a přenocovalo mnoho lidí prchajících od jihu k Jindřichovu Hradci.¹⁷

V dubnu 1945 zasáhla evakuační vlna také Slavonice. Vedle vojáků ze Slovenska sem dorazili i uprchlíci ze Znojma. Město bylo nyní uzavřeno a očekávalo příchod Rudé armády, i když patrně se zcela jinými emocemi než české obyvatelstvo v nedalekém protektorátě.¹⁸

Obnova politického okresu Dačice

Zásadní význam pro další běh událostí na jihozápadní Moravě mělo na samém konci války ustavení dačického revolučního národního výboru. Jeho představitelé byli rozhodující hybnou silou, která ovlivnila poválečný běh událostí regionu včetně řešení německé otázky. Zejména v období těsně po skončení války využíval k postihu německého obyvatelstva svých širokých pravomocí, jež byly dány absencí nebo pomalým vytvářením obecně závazných právních norem zabývajících se tímto problémem.

Dačický revoluční národní výbor byl formován ve druhé polovině dubna 1945 v přímé reakci na výzvy košického vládního programu, aby byly v obcích, okresech a zemích vytvořeny „lidem volené“ národní výbory, jakožto orgány státní a veřejné správy, které by se postavily, jak praví program, na místo „dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu“.¹⁹ Do jeho čela se postavil dřívější komunista, poté sociální demokrat a nyní opět komunista Josef Codr, ředitel okresní nemocenské pojišťovny v Dačicích, který byl mezi roky 1938 a 1943 starostou Dačic.²⁰

5. května 1945 byla za stálé přítomnosti německé vojenské posádky městským rozhlasem vyhlášena obnova Československé republiky. Současně revoluční národní výbor proklamoval převzetí moci. Národní výbor zformoval sto padesáti členou Národní stráž, která byla nedokonale vyzbrojena převážně loveckými zbraněmi, a povolal policii. Následovala dohoda s velitelstvím místní vojenské posádky – lazaretu. Následující den však přinesl zásadní změnu. Okupační moc byla ještě dost silná, aby mohl okresní hejtman Zielke vyhlásit v Dačicích podobně jako v Telči stanné právo. Mezi hejtmanem a vojenským velitelem Dačic ale došlo, patrně ku prospěchu věci, ke sporu o kompetence, a tak Zielke brzy odjel. Za nedlouho ztratila zájem o město i vojenská jednotka, která se v noci a časně z rána 8. května připojila k německým vojenským kolonám, které prchaly na západ před blížící se Rudou armádou. Ta dorazila do Dačic časně ráno 9. května. Šlo o jednotky 9. gardové armády 2. ukrajinského frontu, jež přijely do města od Jemnice a po zanechání malé posádky pokračovaly dále na západ.²¹

Ne na všech místech jihozápadní Moravy však proběhlo květnové povstání bez obětí na životech jako v Dačicích. Ustupující nacistická moc byla schopna i v posledních válečných dnech používat velice tvrdá opatření proti českému obyvatelstvu. Svědčí o tom zastřelení šesti telčských občanů ustupujícími německými jednotkami v Krahulčí a zejména hrůzný masakr, ke kterému došlo 7. května 1945 v Třešti, kde oddíly SS za aktivní účasti některých místních nacistů celkem v boji postříleli a popravili 60 mužů.²²

Prvořadým úkolem na osvobozeném území byla nyní přeměna místní správy. Proto byly na základě vládního nařízení č. 4/1945 Sb. z 5. května 1945 zakládány ve všech

obcích okresu místní národní výbory (MNV). Do kompetence MNV spadaly všechny veřejné záležitosti v obvodu jejich působnosti, pokud nebyly spravovány jiným veřejným orgánem.²³ Ve své podstatě se tedy staly MNV náhradou za dosavadní obecní úřady.

Jistou komplikací při obnově správy dačického okresu znamenal fakt, že p. o. Dačice fakticky neexistoval, neboť v roce 1940 došlo k jeho územní reorganizaci a přeložení sídla okresního úřadu z Dačic, které ležely 2 km od protektorátní hranice, do Telče.²⁴ Aby došlo k napravení tohoto stavu a byl potvrzen přesun okresních úřadů z Telče zpět do Dačic, navštívila čtyřčlenná delegace dačického revolučního národního výboru ve dnech 15. a 16. května 1945 v Praze místopředsedu vlády K. Gottwalda a poté ministerstvo vnitra, kde předložila jako doklad svých záměrů zprávu, ve které informoval předseda výboru Codr o dosavadním postupu tohoto úřadu. Je zajímavé, že tato zpráva nazývá dačický revoluční národní výbor, ustavený 5. května 1945, okresním národním výborem pro „bývalý politický okres Telč, jehož sídlem do r. 1941²⁵ byly Dačice“, a oznamuje jeho složení ze zástupců s. o. Dačice, Telč a Slavonice.²⁶ Pražské jednání bylo úspěšné a tak mohlo být 22. května zahájeno stěhování okresního úřadu z Telče do Dačic. O dva dny později již úřady zahájily činnost v novém působišti. A konečně 4. června proběhla, i když poněkud opožděně, ustavující schůze okresního národního výboru (ONV).²⁷

Plně v české režii

IX.–XI. kapitola košického vládního programu, vládní nařízení z 5. května 1945 č. 4/1945 Sb. a dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a další normy označily Němce, Maďary a lidi podezřelé ze zrady a kolaborace za státně nespolehlivé. Vytvořily tak ideální podmínky pro uplatnění tzv. „revoluční spravedlnosti“ vedené v duchu „národní odplaty“ proti výše jmenovaným skupinám obyvatelstva. Její realizace se ujali příslušníci různých nově vzniklých „revolučních formací“ (např. Revoluční gardy, Národní bezpečnostní stráž...), v jejichž řadách mimochodem našlo uplatnění mnoho pochybných živilů se sklonem k brutalitě. Další represivní složky představovaly československé vojenské jednotky a Sbor národní bezpečnosti (SNB), vytvářené z příslušníků předválečného četnictva a policie, partyzánů a dalších ozbrojených skupin. Svoji zásadní roli tu ovšem hrála i rozhodnutí jednotlivých ONV.²⁸

První úder těchto orgánů byl v květnu 1945 veden v podobě masového zatýkání, zabavování majetku, šikany a někdy i svévolných mimosoudních exekucí. Postiženi byli zejména Němci (starousedlíci i „národní hosté“ – Němci evakuovaní na konci války před frontou) žijící ve větších českých městech a v německých jazykových ostrovech, p. o. Dačice a jeho před válkou zabrané pohraničí nevyjímaje.²⁹

Na řešení německé otázky se dačický revoluční národní výbor zaměřil v duchu výše uvedených velice obecných výzev ústředních československých orgánů bezprostředně po osvobození. Jednou z jeho prvních akcí po příjezdu Rudé armády bylo 9. května 1945 zatčení všech Němců nacházejících se v Dačicích. Následovala jejich internace ve věznicích okresního soudu, v obecné škole a v budově sokolovny. Jenom v sokolovně bylo soustředěno 150 zadržených. O den později zajistil ONV ve městě kolaboranty a jejich majetek. Farní kronika Dačice k tomuto poznamenává, že mezi zadrženými byli i někteří zcela nevinní.³⁰ Podobná akce jako v Dačicích proběhla i v Telči.

O tom, jak fungovala internační zařízení, se můžeme dobře přesvědčit na příkladu telčského sběrného střediska, jež bylo zřízeno 10. května 1945 a fungovalo až do 2. března 1946. Do začátku června bylo umístěno v živnostenské škole, poté až do zrušení ve škole hospodářské. Za ubytování internovaných nebyl ani sjednán ani placen nájem. Střežení objektu vykonávali za denní mzdu příslušníci SNB, vojáci a partyzáni. Podle pozdějších výpovědí správce střediska zde bylo v průměru kolem třiceti osob. Mezi nimi byli i zajatci a kolaboranti. Tyto dvě skupiny se ale zdržovaly pouze krátce a přechodně. O zajatcích nebyly vedeny žádné záznamy, což byla v této neklidné době celkem běžná záležitost. Zajatci a kolaboranti byli nasazováni na placené práce pro různé zájemce, čímž významně vylepšovali aktivní finanční bilanci tábora. Na práci byli vysíláni hlavně muži. Za den a osobu platili zaměstnavatelé středisku 20 Kčs a od prosince 1945 v důsledku růstu cen potravin dokonce 40–45 Kčs. Internované ženy vykonávaly bezplatnou domácí práci ve středisku, úřadech a podobně. V květnu, kdy ještě nebyly příjmy z práce, hradil správce potravinu pro zadržené z jejich osobních prostředků – každé internované osobě bylo denně účtováno 5 Kčs za stravu. Za celou dobu své existence vykázalo středisko příjmy za práci jeho příslušníků ve výši 127 100 Kčs. Výdaje činily pouhých 74 700 Kčs. Zbytek financí pak převedla účtárna ONV po zrušení zařízení do státních peněz.³¹

Vraťme se však zpět do 10. května 1945. Tento den vyhlásil okresní národní výbor mobilizaci záložních vojáků od 26 let věku. Prvořadým úkolem nově formovaných vojenských oddílů bylo obsadit německé obce v odtrženém pohraničí, tedy bývalý s. o. Slavonice.³²

Zde panovala složitá situace. Německé obyvatelstvo bylo deprimováno kombinací totálního krachu nacionálně socialistických iluzí a strachu z teroru sovětských vojenských jednotek a možné odplaty Čechů. Kronika obce Český Rudolec výstižně praví: „V posledních dnech byli domácí Němci zcela sklíčení a přestrašeni.“ Dokonce i „nejvíce horké hlavy“, které například v obci Dolní Radíkov ještě 8. května 1945 vyhrožovaly Čechům, „že SS zde udělají při ústupu pořádek, s příchodem sovětských vojáků zchladly“.³³

Některé osoby, které se hlásily k němectví, se nedokázaly vyrovnat s poválečnou realitou a v důsledku celkového zklamání nebo obav z budoucnosti sáhly ke krajnímu řešení – sebevraždě. I to patřilo mezi německým obyvatelstvem v poválečném Československu k běžným skutečnostem. Na seznamu Okresního četnického velitelství Dačice sestaveném 15. května 1945 stála jména celkem deseti osob, které v týdnu od 8. května předčasně ukončily svůj život. K jednomu případu sebevraždy zastřelením došlo v obci Modletice. Jedna osoba si ve Starém Hobzí vzala život otravou kyanovodíkem. Příchuť dvojnásobné tragedie má případ z osady Nové Sady, kde matka nejprve oběsila svoji ještě ne čtyřletou dceru a následně si stejným způsobem vzala život. K nejotřesnější události došlo v obci Lipolec. Místní rolník Jan Barta nejdříve zastřelil svoji manželku, dvě dcery, syna a služebnou, poté zapálil dům a nakonec zastřelil sebe. Podle zprávy stanic Národní bezpečnostní stráže v Českém Rudolci a Slavonicích si do 12. června 1945 vzali život další tři lidé. Mezi nimi byl i kolovrátkář ze Slavonic, u jehož jména strohá úřední zpráva poznamenala důvod sebevraždy „z rozmrzelosti života, neboť zřejmě v souvislosti s vystěhováním německých občanů z města patrně ztratil své obavy z vystěhování a trestního stíhání.“³⁴ Do skupiny výše jmenovaných případů můžeme zařadit i sebevraždu cestáře Andream Brunnera, který se zastřelil ve Starém Hobzí.³⁵

Mezi prvními německými obcemi, které přešly do českých rukou, byly Staré Hobzí, Český Rudolec a Slavonice. O způsobu obsazování výmluvně svědčí případ Slavonic, které kapitulovaly před Rudou armádou už 7. května a nyní měly přejít pod českou správu. Tamější německý starosta dostal telefonický příkaz z Dačic, že ručí za pořádek ve městě a za život každého Čecha ve Slavonicích až do příjezdu ozbrojených čet svým životem. Zároveň mu bylo nařízeno, aby obyvatelstvo odevzdalo zbraně do rukou tříčlenné delegace místních Čechů. Válka sice skončila, v pohraničí však válečný stav fakticky ještě trval.³⁶

Prioritou při obsazování pohraničí bylo zajistit vyhlášené nacisty a odstranit i zde nejnebezpečnější důsledky války. K tomu bylo vhodnou pracovní silou místní německé obyvatelstvo, které nyní muselo likvidovat protitankové zátarasy vybudované na konci války a sbírat nebezpečnou munici zanechanou prchající německou armádou. Situace si vyžadovala rovněž v co nejkratší době obnovit na dříve zabraném území českou civilní správu. V jednotlivých obcích se zakládaly místní národní výbory. Výjimku tvořily pouze Slavonice, kde MNV „pro převážnou většinu státně nespolehlivého obyvatelstva“ nevznikl. Zde využil ONV svého práva a jmenoval dočasnou správní komisi s pravomocemi národního výboru. Na Slavonicku byly od 12. května 1945 rovněž obnoveny české četnické stanice (Slavonice, Písečné, Staré Hobzí a Český Rudolec), jejichž početní stav byl posílen „z řad spolehlivých Čechů“. Příslušníci četnictva byli v rámci celého p. o. Dačice záhy včleněni do nově vzniklé Národní bezpečnostní stráže. Později nesli označení celorepublikového Sboru národní bezpečnosti. Německé poštovní úřady dostaly personál z vnitrozemí. Opět začaly fungovat i přerušené telefonní linky. Do pohraničí se začali vracet čeští starousedlíci uprchlí v roce 1938. Život se i zde začal vracet sice do nejistých, ale přesto mírových kolejí.³⁷

Součástí prvního tažení proti „Němcům, zrádcům a kolaborantům“ p. o. Dačice bylo i zabavování velkostatků a k nim patřících lesních komplexů, které zahájily okresní orgány 11. května. Šlo o velkostatky: Dačice (majitel Salm-Salm, rozloha 629, 64 ha), Budíškovice (majitel Schaffgotsch, rozloha 1 165,87 ha), Český Rudolec (majitel Ernst Reinhardt Pischioni, rozloha 412,23 ha) a Řečice (majitel Karel Šikýř, rozloha 150,9 ha, tento velkostatek byl později ponechán původním majitelům). Celková rozloha těchto k národní správě určených velkostatků byla 2 357, 83 ha. Později byly na základě dekretu prezidenta republiky zkonfiskovány v p. o. Dačice další velkostatky patřící šlechtě, která se přihlásila k Němcům. Jednalo se o velkostatky: Telč – Podstatští – Lichtenštejnové, Jemnice – Staré Hobzí – Pallaviciniové a Budeč – Attemsové.³⁸

Argumentem pro tento akt bylo pouze znění košického vládního programu. Dosud neexistovala právní norma, která by tento druh zabavení majetku připouštěla. Prezidentský dekret o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů... č. 5/1945 Sb. byl vydán 19. května 1945 a dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců... až 21. června 1945. Přesné dodržování litery zákona ale v době „revoluční spravedlnosti“ příliš nezajímalo nižší ani vyšší orgány státní správy.³⁹

Uprchlíci a váleční zajatci

Ani po osvobození se dačický okres nezbavil problémů spojených s přívalem německých uprchlíků. Právě naopak. Celá situace se s koncem války ještě více zkomplikovala. Před sovětskou Rudou armádou ustupovaly nejen německé ozbrojené síly, ale i obrovské masy civilního obyvatelstva.⁴⁰ Mnoho německých běženců dostihl konec války prá-

vě zde, v prostoru jihozápadní Moravy. Přesnému zjištění jejich počtu a zmapování jejich pohybu ale brání neúplnost dobových pramenů.

Kronika měšťanské školy v Dačicích hovoří o německých vystěhovalcích z Olomouce, Ostravy, Znojma a dalších míst, kteří v této škole nocovali z 14. na 15. května. Dále se zmiňuje o zástupech jdoucích „z tábora od Slavonic“ (není přesně jasné, jaký tábor měl kronikář na mysli). Poslední transporty nocovaly ve městě 17. května. Poté byl vydán rozkaz nempouštět transporty ze zdravotních důvodů do Dačic. Riziko infekční nákazy bylo příliš vysoké.⁴¹

Východiskem z nouze při zvládání uprchlické vlny se staly internační tábory. Dobové prameny vydávají svědectví o dvou zařízeních – v Matějovci a Holešicích, kde bylo dohromady soustředěno více než 11 500 osob. Ve skutečnosti však těchto táborů mohlo existovat více. Tábor v Matějovci byl v květnu až červnu 1945 zaplněn 7 000 uprchlíků z různých koutů Německa, z nichž téměř všichni trpěli úplavicí. Tábor fungoval do konce června, kdy z něj byli odsunuti poslední běženci. Kronika nedalekého Českého Rudolce obsahuje zmínku o ženách, které „byly soustředěny u Dolního Radíkova“ (obec sousedící s Matějovcem). Nabízí se tedy otázka, zda jde v tomto případě o další tábor, nebo zda je myšlen pod tímto označením tábor v Matějovci.⁴²

O internačním zařízení v Holešicích se zachovalo poněkud více informací. Bylo založeno sovětskou armádou. Celkem zde bylo soustředěno 4 729 osob. Z toho bylo 334 mužů, 2 484 žen a 1 905 dětí. Zpráva stanice Národní bezpečnostní stráže Staré Hobzí uvádí, že za celou dobu existence tábora zde zemřely pouze 4 osoby (jeden muž ve věku 66 let a tři děti ve věku 2–4 měsíce), což je vzhledem k dobovým okolnostem a špatným podmínkám táborového života velice nízký počet. Mrtvolky byly z technických a zdravotních důvodů pohřbeny na provizorním hřbitově. Tábor měl i svého lékaře, byl jím německý major MUDr. Schmechel. K zásobování tábora sloužil proviant zanechaný české straně sovětskými vojenskými úřady při předávání tábora. Tyto zásoby nedostačovaly, proto bylo zabaveno místním rolníkům německé národnosti 37,5 q chlebového obilí a od správy státních statků v Janově zakoupeno 14,6 q brambor. 20 q brambor odprodal i jeden zemědělec z Cizkrajova. Denní dávka potravin činila 280 g chleba a 200 g brambor. Nemocní a děti dostávali ještě zvláštní příděly. Pro tento účel dodávali němečtí rolníci z Holešic denně kolem 50 kusů vajec a mléko. Běžnou praxí bylo, že před odesláním „domů“⁴³ byli uprchlíci prohledáni, aby s sebou neodnesli věci, které podléhaly zabavení. Šlo většinou o části výstroje německé armády. Internovaní byli vysíláni z tábora pokud možno pěšky, pouze nemocní, děti, těhotné ženy a ti, kdo nebyli schopni pochodu, byli odváženi povozy a nákladním autem MNV Holešice. Bohužel za branou tábora se jejich stopy ztrácejí. Denně tak opustilo tábor v průměru kolem 590 osob. Poslední transport odešel z Holešic 1. června 1945.⁴⁴

Určité nebezpečí pro civilní obyvatelstvo znamenaly tlupy hladových a vystrašených německých vojáků, kteří se skrývali ještě týdny po osvobození po lesích a jejichž jedinou snahou bylo přežít, nepadnout do ruského zajetí a dostat se ve zdraví na západ. Mezi nimi byly i zbytky oddílů SS, které se ukrývaly především na Slavonicku. Tyto roztroušené zbytky německé armády byly postupně schytávány četnictvem, partyzány i československými a sovětskými ozbrojenými silami. Zadržení vojáci putovali do zajateckých táborů zřízených Rudou armádou. Při čistce lesů bylo několik německých vojáků zastřeleno. Zneškodňování těchto band ale poněkud komplikovaly „hony“ pořádané civilním obyvatelstvem. Velitelství četnictva soudního okresu Dačice proto uložilo 12. května 1945 podřízeným stanicím, aby k potírání „německých band“ bylo užíváno ukázněného

zákroku a bylo zabráněno individuálním akcím. Zároveň upozorňovalo na nutnost odevzdat nehlášené zbraně.⁴⁵

Obklíčení velké části ustupujících německých vojsk v prostoru mezi Jindřichovým Hradcem, Třeboní a Novou Bystřicí na sklonku války a její zajetí sovětskou armádou si vyžádalo rychlé zřízení značně velkých zajateckých táborů. Vojáci ze zajatých jednotek byli dopravováni na území dačického okresu a umisťováni do zdejších táborů. Mezi největší patřila zařízení vybudovaná u Českého Rudolce a Starého Hobzí. Zajatecký tábor, s blíže neurčeným počtem internovaných, ležel i u obce Mutná. Odhady množství soustředěných zajatců se různí. Kronika města Dačic uvádí pro Český Rudolec 80 000 a pro Staré Hobzí kolem 60 000 osob – počty sotva představitelné pro život na jednom místě o rozloze desítek až stovek hektarů. O něco střízlivější odhady mluví o 70 000 v Českém Rudolci a 45 000 ve Starém Hobzí. Kronika Českého Rudolce naproti tomu udává pro místní tábor maximální stav 100 až 120 tisíc! lidí. Přesnému vyčíslení počtu soustředěných ale mimo jiné bránila i velká fluktuace zajatců. Jelikož bylo budování těchto táborů plně v kompetenci sovětských vojenských míst, nezachovaly se prakticky žádné prameny úřední povahy, jež by mohly podat svědectví. Jediný zdroj informací tedy představují vzpomínky pamětníků, značně poznamenané uplynulým časem, a především dobové kroniky, které alespoň ve stručnosti podávají obraz drsné „lágrové“ reality – především tábora v Českém Rudolci.⁴⁶

Tento tábor byl založen 17. května 1945 v lese za Českým Rudolcem směrem k obcím Lipolec a Liděřovice. Jeho celková rozloha byla asi 160 ha. Zajatci přivádění do tábora byli nejprve na okolních polích zbaveni zavazadel a poté třídění. Bylo zde nakupeno velké množství potravin, prádla, šatstva a jiných věcí. Toho obratně využívali nenechaví lidé z blízkého i dalekého okolí, kteří spěchali, aby získali něco ke svému obohacení. Mnozí se chovali tak přičinlivě, že se zásobili textiliemi na mnoho let a někteří prý snad na celý život. Zajatci byli ubytováni ve vlastnoručně postavených dřevěných srubech a chatách, na jejichž výrobu si nejdříve museli sami porazit stromy. Jelikož nikdo nepočítal se zásobováním tak obrovského počtu lidí, trpěli zpočátku všichni velkým hladem. Přisun potravin navíc ještě komplikoval špatný stav válkou zničených komunikací. V pozdějším období se naštěstí zásobování zlepšilo a bylo možné pro internované denně porážet až 80! kusů hovězího dobytka. Byly také zbořeny dvě velké stodoly místního velkostatku. Z takto získaného stavebního materiálu se postavily nouzové pekárny, v nichž fungovalo dvanáct pecí. V místním mlýně Stanislava Polívky se semlelo přibližně 6 vagonů pšenice, žita a kukuřice.

V táboře byl zřízen i polní kostel. Spravovali ho katolický a evangelický duchovní. K němu přibyl také hřbitov, na němž se denně pohřbívalo i několik desítek osob, které se většinou staly obětí infekčních chorob. Mezi zajatci totiž řádila epidemie tyfu a úplavice, kterými se nakazila i část místních občanů. Z toho důvodu musel být Český Rudolec uzavřen a jeho obyvatelé směli ven z obce pouze na propustku. Zajatci byli rozděleni podle pluků a nemocní podle druhu infekční choroby. Lazaret byl zřízen mimo tábor v budovách měšťanské školy a státní lesní správy. Tyto kapacity ale nedostačovaly, a proto vznikl v místním zámku infekční pavilon. Ošetřování nemocných prováděly sestry německého červeného kříže.

Velitelství tábora bylo v bývalé německé škole. Zdejší posádka podléhala majoru Poležajevovi. Tábor spadal pod velení majora Suvorova. Oba patřili k armádní skupině generála Malinovského. Sovětskou jednotku zde 22. května doplnila četa československého vojska, již velel por. Vaníček (zůstali v obci až do prvního odsunu místních Němců).

S likvidací tábora se začalo v průběhu měsíců července a srpna. Zajatci byli po částech odváženi do Dačic a Slavonic. Zde na ně čekaly připravené vlakové soupravy, které je odvážely na východ – pravděpodobně do Sovětského svazu. Opuštěné tábory přešly pod pravomoc ONV Dačice, který nyní odprodával palivové dřevo z odstraňovaných srubů obyvatelstvu.⁴⁷

Peklo zajateckého tábora nemělo potkat všechny zadržené německé vojáky. Někteří zajatci byli totiž ze zajateckých táborů dávání na práce k mnoha místním zemědělcům. Zaměstnání našli i na zemědělských majetcích zabavených německým osobám. Celkově představovali značný potenciál pracovních sil, které po válce všeobecně scházely. Oproti lágrovému životu dávalo zajatcům pracovní nasazení alespoň dočasně lepší vyhlídky, jestliže je nemělo v budoucnosti potkat například odvedení na zničující práci v ostravských dolech. Současně se zvětšovala i jejich šance na útěk. Co se týče skladby nasazených zajatců, byli mezi nimi říšští i sudetští Němci, dokonce i Slováci. Velice často se jednalo o příslušníky z řad SS. Bylo by ovšem mylné mezi nimi hledat „staré bojovníky“. V drtivé většině šlo o chlapce mezi 16 až 18 roky, kteří byli do těchto dříve elitních jednotek zařazeni na konci války. Práce zajatců ovšem nenašla uplatnění pouze v zemědělství. Například MNV Dačice zaměstnával 50 zajatců při počátečních výkopových pracích stavby nového městského vodovodu, který vede z obce Řečice. Později pracovali zajatci i na stavbě nemocnice a v cihelně. Jejich práce pro MNV Dačice trvala do 13. května 1946, kdy byli poslední v počtu třiceti čtyř vyžádání zajateckým táborem ve Znojmě k odsunu nebo pracím v zemědělství.⁴⁸

Těsně po skončení války v květnu 1945 neexistovaly konkrétní předpisy k úpravě pracovního nasazení německých zajatců. Situace se změnila až v následujících měsících. 11. června 1945 vydal ONV Dačice poučení o používání německých zajatců při zemědělských pracích. Dozor nad nimi měly vykonávat stanice NBS (SNB). Zajatci nesměli být samozásobiteli. Nemohli tedy být zásobováni samotnými zemědělci a jako ostatní němečtí občané dostávali své dávky na speciální potravinové lístky. Směrnicí ONV Dačice z 28. července 1945 se přikazovalo, aby MNV ve všech městech a vesnicích okresu zřídily tábor pro zajatce, ze kterého budou denně odváděni na práci. V noci měl být tábor střežen jednou nebo dvěma osobami. Toto nařízení se však neseťkalo s kladnou odezvou. MNV se zřizování táborů bránily, mimo jiné i tvrzeními typu: „Nikdo v obci nemá loveckou zbraň ke hlídání.“ Směrnice zajatcům zakazovala chodit v civilu. Pokud tomu nešlo zabránit, museli nosit označení v podobě bílé pásky. Ale povolovala jim jednou za měsíc odeslat česky psaný dopis, který prošel cenzurou (vykabalíček o hmotnosti 2 kg. Později i ONV). Rovněž mohli obdržet měsíčně jeden podávání korespondence zajatců. Dále směli psát jedenkrát měsíčně. Nesmělo však jít o dopis, obálku nebo pohlednici. Povoleno bylo pouze korespondenční lístek. Zajatcům slovenské národnosti se povolovalo, „pokud byli spolehliví“, bydlet u zaměstnavatele. Jelikož nebyla dosud provedena evidence pracovního nasazených zajatců, byly MNV nařízením z 11. června 1945 rovněž pověřeny jejím vypracováním.⁴⁹

Zjistit v současné době počet zaměstnaných zajatců v okrese Dačice k určitému datu je nemožné, neboť se zejména díky jejich častým útekům velice rychle měnil. Také se nedochovaly jejich seznamy ze všech obcí, kde byli nasazení. Uvedme tedy alespoň pro ilustraci několik dochovaných čísel z hlášení, která vyhotovovaly pro potřebu ONV jednotlivé stanice SNB v srpnu 1945. Například v Nové Říši bylo zaměstnáno 29 německých zajatců, v Budíškovcích 19 a v Horní Slatině 16. Někde však byly jejich stavy podstatně nižší. V obcích Modletice a Markéta měli pouze po jednom zajatci. Všechny

následující den. Dopoledne měly být vyklizeny obce Nové Sady, Marketa, Písečné, Modletice, Václavov, Nové Hobzí, Staré Hobzí, Mutná a Holešice. Odpoledne (do 17 hodin) měla podobná akce proběhnout ve vesnicích Cizkrajov, Urbaneč, Vnorovice a Nové Dvory.⁵⁷

Poměrně dobrý obraz o tom, jak probíhalo vlastní vysídlování, přináší denní rozkaz vydaný 7. června 1945 v 16,30 hodin a „Výtah z denního rozkazu pro činnost dne 8. VI. 1945“ z 4. hodiny ranní 8. června 1945, které vydal pluk. Hobza na velitelství oddílu, přeneseném nyní do Liděřovic. Podle prvního z nich mělo sedm partyzánských čet zahájit 8. června vysídlování ze sousedního okresu Moravské Budějovice a zbývající tři čety dokončit odsun v okrese dačickém a poté se přesunout za ostatními. Předtím měl ještě věci získané skupinou při „čištění“ dačického okresu odevzdat její velitel podpluk. Čekal při průjezdu Dačic ONV. Velitelství předpokládalo, že 8. června skončí činnost oddílu, proto měla být u jednotlivých skupin připravena místnost, kde by mohli důstojníci „se svými partyzány posedět a pohovořit a rozloučit se před odchodem“. Pro všechny účastníky mělo být rovněž připraveno „dobré pohoštění“. Rozkaz dále informuje o záměru pluk. Hobzy uskutečnit ráno cestu do Prahy, aby odevzdal hlášení o vykonaném rozkazu.⁵⁸

„Výtah z rozkazu pro činnost dne 8. VI. 1945“ ale plány původního rozkazu poněkud změnil. Odsun z okresu Moravské Budějovice byl prozatím odložen a všech deset čet dostalo příkaz soustředit se na dokončení práce v dačickém okrese.

Začátek akce byl stanoven na sedmou hodinu ranní, kdy měly jednotlivé čety odjet na místa své činnosti. Jejich úkolem bylo „vyčistit“ obce Lipolec (9. a 10. četa), Matějovec (8. četa), Hostkovice (7. četa), Dolní Radíkov (6. četa), Horní Radíkov (5. četa), Rožnov (4. četa) a Nový Svět (3. četa). Zbývající dvě jednotky byly určeny k dopravě transportů na státní hranici. Vybrané oddíly dorazily na místa svého určení a zahájily soustředování obyvatelstva podléhajícího odsunu.⁵⁹

Jeho průběh si můžeme přiblížit na základě svědectví Pamětní knihy obce Matějovec. Ráno 8. června přijel do obce partyzánský oddíl, který zahájil za přímé spolupráce MNV soustředování německého obyvatelstva k odsunu. Osoby, jež směly zůstat, obdržely průkaz. Ostatním bylo nařízeno seřadit se na určeném místě na silnici směrem na Slavonice. V 10 hodin se dal místní transport na pochod. Z obce bylo takto rychle a bez odporu vysídleno 70 z 80 německých rodin. Celkem zůstalo pouze 33 osob německé národnosti.⁶⁰

Vysídlenecům bylo povoleno vzít s sebou zavazadla do 50 kg.⁶¹ Pro dopravu transportů z vyklizených obcí ke státní hranici byly vytyčeny dvě trasy. 7., 9., a 10. četa měly soustředit v obci Lipolec místní obyvatelstvo a vystěhovalce z Hostkovic. Následně 2. četa zajistila jejich odchod ve směru Lipolec, Hostkovice, Liděřovice, Peč, Cizkrajov, Mutná a státní hranice. Evakuovaní z obcí Nový Svět, Horní a Dolní Radíkov, Rožnov a Matějovec byli soustředěni v Matějovci, odkud je odsunula 1. četa ve směru Matějovec, Stáلكov, Maříž a státní hranice směrem na rakouský Rudolz. Čety dostaly rovněž pověření, aby k urychlení přesunu vystěhovalců použily selských potahů, které si vyžádají k zapůjčení u jednotlivých MNV.

Po provedení akce se všechny jednotky ubytovaly v Lipolci, kam už bylo do budovy bývalé německé školy přeneseno velitelství expedičního oddílu. Zde pak všichni z 8. na 9. června přenocovali. Akce v p. o. Dačice skončila a na řadu konečně přišel i okres Moravské Budějovice.⁶²

Působení partyzánské skupiny v p. o. Dačice si bohužel vyžádalo několik obětí na životech. Tyto osoby rozšířily počet čtyř zastřelených, jež odpravili Hobzovi partyzáni

o něco dříve v Suchdole nad Lužnicí.⁶³ Tato skutečnost poněkud kontrastuje se slovy velitele obsaženými v denním rozkazu ze 7. června: „Je velmi pravděpodobné, že zítřejším dnem končí naše úloha, a proto vybízím všechny účastníky oddílu, aby svoji úlohu dokončili tak, aby ani poskvrnky nezůstalo na cti našeho partyz. oddílu.”

6. června 1945 odvedl člen partyzánského oddílu por. Dubský z dačického internačního tábora v sokolovně pět vězňů. Tyto osoby se měly údajně za okupace zvláště exponovat. Po odvezení ke Slavonicím je partyzáni zastřelili a pohřbili nedaleko Slavětína.⁶⁴

Podle Farní kroniky Dačice byli oběťmi tohoto činu rolník z Dačic a místní gauleiter?⁶⁵ Jan Prem, Josef Vospěl, četnický strážník v Dačicích, bývalý ruský legionář, který se přihlásil k Němcům, dále z udavačství nařčený Antonín Laudát, rolník z Dobrohoště, obergauleiter?⁶⁶ Arnošt Pittinger, lesmistr v Šašovicích a nakonec obergauleiter? Fritzen, lesmistr v Budiškovících.⁶⁷ Otázkou dodnes zůstává motiv činu. Mohlo jít o vyřizování osobních účtů? Nebo snad o umlčení nepohodlných svědků?

Tento případ byl později vyšetřován ONV Dačice. Nebylo však dosaženo valného výsledku. 2. října 1945 podává bezpečnostní referent Němec (KSČ) jménem ONV Dačice dotaz na pluk. Hobzu, kde se nalézají „čtyři Němci a jeden český udavač, které odvezl z Dačic neznámo kam”. Později, na schůzi rady ONV konané 20. listopadu 1945 byla předložena zpráva brig. gen. Hobzy (stačil zatím úspěšně povýšit) ve věci pěti osob odvedených z dačické sokolovny a následně zastřelených. Zápis z tohoto zasedání bohužel neuvádí obsah zprávy. Ze souvislostí však vyplývá, že zřejmě nebyla zcela pravdivá, neboť je v tomto zápise mimo jiné uvedena poznámka o jednom Čechovi, „jehož osud je dosud neznám” (patrně je myšlen zastřelený Antonín Laudát, pozn. aut.). Příklad tedy zůstal dále nerozřešen.⁶⁸

Zastřelení dačických vězňů ovšem nebylo jediným případem „popravy”, jehož se partyzáni v rámci okresu dopustili. Jejich osud už brzy následovali čtyři obyvatelé obce Lipolec, které partyzáni zastřelili a pohřbili v poli 7. června 1945, tedy den před hromadným odsunem z Lipolce. Byli to rolníci Jan Barta a František Demmel, stolař Eduard Stoitzner a domkářka Marie Buková.⁶⁹ Podobný případ se stal ještě 9. června v katastru obce Liděřovice. Zde byli odpraveni obchodník z Lipolce Lambert Köhler, rolník z Peče Leopold Flödl a jeho syn Jan.⁷⁰

Odsuny německého obyvatelstva pokračovaly i po odchodu partyzánů. Nyní však byly podstatně méně intenzivní. V polovině června proběhl odsun z Dačic, který zahrnoval místní Němce a „zrádce”, jež se za války k Němcům přihlásili. Celkem šlo podle městské kroniky o 28 osob. Jsou ale mezi nimi i jména tří z pěti partyzány zastřelených občanů?⁷¹

V průběhu června přesto zažil p. o. Dačice ještě jednu mohutnou odsunovou vlnu, která se ovšem tentokrát netýkala místního obyvatelstva. Okres se pouze stal místem, jímž prošlo několik transportů jihlavských Němců vysídlovaných do Rakouska.⁷² Z tábora v Heleníně byl 9. června 1945 pěšky odveden směrem k Telči více než čtyřtisícový transport internovaných. Po přenocování v Telči se kolona rozdělila na dvě části, které provázeny násilnostmi a úmrtími nyní pokračovaly dále každá jiným směrem. Asi 1 050 osob, které prokázaly rakouskou státní příslušnost, pokračovalo dačickým okresem dále až do Rakouska. Zbytek 3 500 Němců se přemístil do Stonařova. Další transporty z Jihlavy a Stonařova zasáhly dačický okres 25., 27. a 30. června. Vysídlení tentokrát absolvovali alespoň část cesty vlakem. V Hodicích byli naloženi do vagonů a odtud přes Telč a Dačice dopraveni do Slavonic, odkud pokračovali pěšky k blízké státní hranici. I tyto transporty provázela úmrtí vyvolaná vyčerpáním, infekčními chorobami nebo násilným zacházením.⁷³

Proměnu odsunových metod používaných v letních měsících roku 1945 při „evakuaci“ Němců z p. o. Dačice dobře charakterizuje vysídlení německého obyvatelstva z Českého Rudolce, ke kterému došlo na konci srpna 1945. Zdejší starousedlíci mohli zůstat na svých majetcích pouze díky obavám z vydrancování vylidněné obce zajatci z nedalekého tábora. Unikli tak „revoluční spravedlnosti“ skupiny pluk. Hobzy. Vysídlovací akce v této obci proběhla až 30. srpna 1945 a v jejím rámci bylo vystěhováno padesát rodin. Tentokrát však bylo vystěhování provedeno „mírným a lidským způsobem“. Odsunovaní si mohli s sebou vzít veškeré prádlo a šatstvo, dokonce i nezbytné bytové zařízení. Už pouze tento fakt svědčí o tom, že se s postupem času situace v pohraničí poněkud zklidnila.⁷⁴

Na otázku, kolik obyvatel německé národnosti bylo během jara a léta 1945 vysídleno z p. o. Dačice do Rakouska, lze jen stěží hledat odpověď. Podle zprávy o vnitřní bezpečnosti, kterou ONV Dačice adresoval 30. ledna 1946 ZNV v Brně, zůstalo v okrese kolem 1 300 Němců. Jednalo se především o smíšená manželství a osoby potřebné na práce v zemědělství. Toto číslo můžeme srovnat s výsledkem sčítání obyvatelstva z roku 1930, kdy v celém politickém okrese žilo 6 759 osob hlásících se k německé národnosti. Počet vysídlených ale nelze získat pouhým rozdílem těchto čísel, neboť celkové množství v roce 1945 zde žijících Němců se vlivem migrace obyvatelstva, účasti mužské populace ve válce a poměrem mortality a natality oproti roku 1930 změnil. Rovněž poněkud zavádějící by bylo srovnání s početním stavem z ledna 1945, kdy v okrese žilo 9 444 osob německé národnosti. Tento údaj převyšoval přes početnou absenci mužů narukovaných do války stav z roku 1930 o 2 685 osob. Otázkou zůstává, které skupiny obyvatelstva ovlivnili tento kvantitativní přírůstek, kolik zde bylo osob, které se nově po Mnichovu přihlásily k německé národnosti či kolik osob německé národnosti se do roku 1945 přistěhovalo. Není rovněž jasné, zda v počtu z ledna 1945 nejsou započítáni němečtí uprchlíci, jejichž počet se v posledních měsících války stále měnil.⁷⁵

Počet německého obyvatelstva p. o. Dačice v roce 1945⁷⁶

	1. 1. 1945	1. 8. 1945
Muži	2 253	510
Ženy	4 346	682
Děti	2 845	301
Celkem	9 444	1 493

Postoj německé populace k perzekuci ze strany Čechů lze charakterizovat jako vcelku pasivní. Zdejší německé obyvatelstvo ji sice v roce 1945 s velkými obavami očekávalo, ale příliš se nesnažilo jí uniknout. Existovala zde přitom poněkud riskantní možnost útěku do nedalekého Rakouska. Téměř nikdo ji však nevyužil. Důvod možná tkví v tom, že zde žili převážně zemědělci, pevně zakořenění na své rodné půdě. Přesto se našla výjimka potvrzující pravidlo. Dne 28. srpna 1945 se nechal rolník Jan Schwarz z Václavova ilegálně vystěhovat do Rakouska. Využil k tomu podplacené ruské vojáky, kteří zajistili odvoz jeho rodiny a majetku za státní hranici.⁷⁷ Tato událost je dobrým dokladem, že dřívější obávaní nepřátelé se mohli stát i pomocníky Němců, pokud jim z toho ovšem plynul patřičný zisk.

Toto ale nebyl jediný případ německoruské spolupráce, vyskytly se i jiné. V roce 1945 překračovalo velké množství odsunutých do Rakouska státní hranici, aby si odne-

sli části svého opuštěného majetku a občas se stalo, že ruští vojáci sami převáděli civilní osoby přes státní hranici do Československa.⁷⁸

Noví osídlenci

Bezprostředně po odsunu prvních transportů Němců ze s. o. Slavonice bylo zahájeno jeho nové osídlování slovanským obyvatelstvem. Při ONV Dačice vznikla za tímto účelem komise pro osídlování pohraničí. 7. června 1945 schválila rada ONV osídlovací akci na Slavonicku. Na základě prezidentského dekretu č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945 byla nyní uvalována na majetky Němců národní správa.⁷⁹

Do pohraničí se začaly valit proudy českého obyvatelstva z vnitrozemí. Většinou to byli zemědělství dělníci a maloročníci nebo drobní živnostníci z p. o. Dačice a sousedních okresů. Již 25. června 1945 schválil ONV Dačice 121 národních správ nad bývalými živnostmi Němců v pohraničí, z toho plných 74 národních správců bylo ustaveno ve Slavonicích (tamější osídlovací akce byla prakticky ukončena už v červenci 1945). O něco pomaleji probíhalo obsazování zemědělských usedlostí. Při jejich zabírání docházelo často k paradoxním situacím, kdy noví osídlenci nějaký čas hospodařili s německými majiteli, kterým se prozatím odsun vyhnul, pokud tito nebyli využíváni na práci mimo svůj bývalý majetek.⁸⁰

Rychlý postup českého osídlování pohraničí dokládá zpráva vojenského pověřence u ONV Dačice z 30. listopadu 1945 určená styčnému důstojníku u Státní obvodové úřadovny pozemkového úřadu Brně. Podle ní je osídlení okresu vcelku hotovo. Zároveň se ovšem upozorňuje na skutečnost, že někde ještě hospodaří původní němečtí majitelé.⁸¹

Na konci roku 1945 bylo z celkového počtu 1 230 volných usedlostí obsazeno 840 – tedy více než dvě třetiny. Osídlování však přesto procházelo krizí. Ne všichni odcházeli do pohraničí se záměrem začít zde nový úspěšnější život. Mnohým šlo především o okamžitý a rychlý zisk. A někteří na hospodářství nestačili. Již druhá polovina roku 1945 ukázala kdo je kdo. Mnoho lidí v této době sklidilo úrodu, pobralo co se dalo a odešlo pryč z usedlostí. Na takto opuštěná hospodářství pak museli být jmenováni noví národní správci. Opouštění zemědělských majetků trvalo ještě přes celou zimu. Situace se stabilizovala až s příchodem jarních prací, přesto problém nespolehlivých národních správců nezmizel. Ještě 14. dubna 1946 doporučovala Okresní rolnická komise odvolat 84 národních správců, z nichž bylo nakonec 55 skutečně zbaveno funkce.⁸²

Konec nejistoty pro české rolníky obhospodařující bývalé německé usedlosti přinesl 4. duben 1946. Tento den proběhlo ve Slavonicích na Masarykově náměstí slavnostní první předávání dekretů českým zemědělcům. 265 dosavadních národních správců se nyní stalo trvalými vlastníky německé půdy (celkem se v této době připravovalo 918 přidělovacích dekretů). Jednalo se o rolníky z obcí Mutišov, Cizkrajov, Chvaletín, Maříž, Slavětín, Václavov a Vlastkovec. Slavnostnímu aktu byli přítomni delegáti ministerstva zemědělství, ZNV v Brně, ONV a MNV Dačice. Účastnila se rovněž vojenská posádka.⁸³

K 1. srpnu 1946 bylo v okrese obsazeno 1 118 z 1 168 zemědělských usedlostí, ze 149 živností zůstaly volné pouze tři. Rovněž bylo přiděleno 431 ze 480 rodinných domů. Po odsunu poslední části Němců v srpnu 1946 byl celkový počet k osídlení určených domů rozšířen k 2. září 1946 na 545. K tomuto datu bylo na druhé straně vyloučeno i 62 národních správců. Zajímavé je, že v 54 případech se jednalo o vojáky (příslušníci československé armády měli přednostní právo zabrat 20 % všech německých majetků, což jim dle dohody z listopadu 1945 musel zajistit ONV).⁸⁴

Ačkoli se v letních měsících roku 1946 národnostní výměna v pohraničí skutečně blížila ke svému konci, přetrvávala krize zdejšího zemědělského hospodářství. V srpnu

1946, kdy proběhl v p. o. Dačice odsun 371 válečných zajatců – sudetských Němců, došlo k jejímu prohloubení. Odchod zajatců znamenal značný úbytek zemědělských pracovníků sil. Určitým východiskem z nouze se proto mělo stát dočasné povolání mládeže ročníků 1927 a 1928 na práci do zemědělství. Regionální sociálně demokratický týdeník *Náš cíl* k tomu 5. září 1946 poznamenal: „Velmi vydatnou pomocí zde bude jistě výpomoc naší mládeže. Je ovšem jisté, že nepostačí zde jen mládež mateřského okresu, které bude v okrese 300–400, nýbrž i výpomoc příslušníků ročníku odjinud. Dačicko je okresem pohraničním, a proto se plným právem může o síly z okresů ostatních ucházet.“ Na závěr se zde dodává: „Podle sdělení okresního úřadu ochrany práce je pravděpodobné, že Dačicko a Jihlavsku vypomůže mládež z okresu třebičského a velkomeziříčského, které jsou okresy vnitrozemskými.“⁸⁵

Retribuce

V průběhu letních měsíců roku 1945 dostával protiněmecký postup kvalitativně novou podobu. Počáteční revoluční improvizace byla postupně usměrňována centrálními státními úřady a rovněž se začala přijetím prezidentského dekretu č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945 otevírat cesta k retribuci, soudnímu postihu závažných provinění z „doby zvýšeného ohrožení republiky“, jichž se dopustila část německého i českého obyvatelstva.⁸⁶

Pro účely prošetřování zločinů z válečného období byly při ONV Dačice zřízeny dvě vyšetřovací komise, z nichž první působila v Dačicích a druhá v Telči. Tyto komise, mimo jiné doplněné zástupci všech čtyř povolených politických stran, pracovaly do ledna 1946, kdy Krajský soud v Jihlavě odvolal jejich předsedy.⁸⁷

Obě komise projednaly celkem 600 případů, z nichž 186 předaly veřejnému žalobci Mimořádného lidového soudu v Jihlavě. Ten zahájil svoji činnost 18. srpna 1945 v Třebíči a od 23. října 1945 se jeho úřad spolu s tribunálem mimořádného lidového soudu přesídlil do Jihlavy.⁸⁸

Součástí retribuce bylo vedle postihu závažných trestných činů i potrestání lehčích přestupků. Podkladem k jeho provedení se stal dekret č. 138/1945 Sb. (tzv. malý retribuční dekret) z 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti. Podle něj měl být potrestán ten, kdo „nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení“. Jestliže nešlo o trestný čin, mohl okresní národní výbor obviněného potrestat až jedním rokem vězení nebo pokutou do 1 000 000 Kč či veřejným pokáráním. Možná byla rovněž kombinace dvou nebo i všech tří trestů.⁸⁹

V rámci p. o. Dačice zahájila řízení podle dekretu č. 138/1945 Sb. bezpečnostní komise ONV, která celkem projednala 470 případů. Z tohoto počtu pak přidělila trestní komisi nalézací 321 případů k dalšímu rozhodnutí.⁹⁰ Ta byla zvolena na schůzi ONV 18. prosince 1945. Skládala se ze čtyř členů, přičemž každý z nich v komisi zastupoval jednu politickou stranu a zároveň nebyl členem ONV. Připomeňme, že dva její členové prošli za války koncentračním táborem. Byli to Stanislav Douša z Telče (KSC) a dačicko-pojednom z každé strany.⁹¹

Trestní komise nalézací zahájila činnost 16. ledna 1946 a pracovala až do voleb v roce 1946. Nová komise byla zvolena 6. srpna 1946. Oproti dřívějšímu stavu byli nyní stanoventi za každého člena dva náhradníci. Komise opět zasedala v paritním složení reprezentantů politických stran, což vydrželo až do počátku roku 1947, kdy byla rozšířena o dalšího člena KSC, delegovaného jako zástupce nejsilnější politické strany v okrese. Její práce skončila až v květnu 1947.

Obě trestní komise nalézací uložily tresty odnětí svobody v celkové délce 10 roků, 5 měsíců a 20 dní a peněžité tresty ve výši 473 000 Kč. Ve 107 případech bylo vysloveno veřejné pokárání. Ve 191 případech došlo k zastavení řízení.⁹²

Organizovaný odsun

Ve snaze zabránit dalšímu zhoršování německého problému v Evropě daly 2. srpna 1945 vlády USA a Velké Británie spolu s představiteli SSSR na vrcholné schůzce vítězných mocností v Postupimi souhlas s rozsáhlým vysídlením německého obyvatelstva nejen z ČSR, ale i z Polska a Maďarska. Zároveň ale bylo těmto státům doporučeno, aby z důvodů špatné situace Německa dočasně přerušily odsuny.⁹³ Československá strana reagovala na spojenecké rozhodnutí vydáním prezidentského dekretu č. 33/1945 Sb. z 2. srpna 1945, který hromadně zbavil všechny osoby německé národnosti československého státního občanství (připouštěl však určité výjimky). V průběhu srpna 1945 pak bylo nutné vzhledem k prohlubujícím se zásobovacím problémům v sovětské okupační zóně uvažovat o zastavení transportů z Československa, k čemuž došlo na podzim 1945.⁹⁴

Definitivní konec improvizovaných odsunů německého obyvatelstva, které v průběhu léta roku 1945 prováděly v rámci jihomoravských okresů místní orgány, přinesl oběžník ministerstva vnitra z 28. srpna 1945, jímž se zastavovaly odsuny osob německé národnosti do Rakouska. Podobně zakazoval tyto odsuny i oběžník ZNV Brno z 11. září 1945. Na základě těchto nařízení bylo na přelomu srpna a září 1945 přerušeno vysídlování Němců i z p. o. Dačice.⁹⁵

Veškeré další odsuny z okresu měly od nynějška proběhnout v rámci akcí připravovaných ministerstvem vnitra. Německé vysídlenice nyní místo Rakouska čekala cesta přes sběrné středisko do americké okupační zóny v Německu. 25. října 1945 zaslal Osídlovací úřad v Praze všem ONV pokyny k přípravě evidence osob, které přicházejí v úvahu pro první etapu odsunu. Uvádí se zde, že termín začátku odsunů zatím není stanoven, což se v blízké době zřejmě změní. Proto je potřeba, aby ONV pokud možno v době co nejkratší vyhotovily seznamy osob, které půjdou v první etapě. Rovněž nebude za žádných okolností připuštěna místní improvizace. Tvoření transportů a místní i časový plán budou stanoveny centrálně, a proto je nutné Osídlovacímu úřadu v Praze předložit přesné číselné stavy, jinak bude odsun proveden později. Důsledkem by pak bylo samozřejmě delší a nežádoucí ponechání „neproduktivního německého živlu“ v okrese a tím i delší trvání obtíží s ubytováním, vyživováním, zdravotní péčí a osídlováním. Zároveň se také upozorňuje na důsledné dodržování zásady, podle níž je základní odsunovou jednotkou rodina. ONV musí rovněž na základě těchto pokynů vypracovat do 15. listopadu 1945 zprávu pro Osídlovací úřad v Praze, kde bude uveden počet Němců ve sběrných táborech (ne v internačních) a počet volně bydlících Němců, kteří nejsou zařazeni v pracovním procesu, a tudíž jejich odsunem nevznikne hospodářská škoda.⁹⁶

ONV Dačice vypracoval svoji správu pro Osídlovací úřad v Praze 17. listopadu 1945. Uvádí v ní, že v internačním? táboře v obvodě (patrně je myšlen sběrný tábor, který v okrese beztak nebyl zřízen) nejsou žádní Němci a k první etapě odsunu je možné určit 22 osob do 14 let, 41 mužů a 26 žen do 60 let a 14 mužů a 8 žen nad 60 let.⁹⁷

Dalším krokem k přípravě odsunů byla vyhláška ONV Dačice, v níž se na základě rozhodnutí ZNV v Brně nařizovalo všem MNV a stanicím SNB v okrese pořídit kartotéční lístky pro evidenci osob určených k vysídlení. Všichni příslušníci německé národnosti bydlící k 1. prosinci 1945 v okrese se nyní museli přihlásit k registraci. Na jeden lístek byly zapisovány rodiny jako celky. Pouze pro osoby žijící bez rodiny se zavedly

lístky individuální. V případě nedodržení vyhlášky hrozila pokuta 5 000 Kčs nebo 14 dní vězení.⁹⁸

Počet Němců v p. o. Dačice k 30. 11. 1945⁹⁹

s. o.	Celkem	muži	ženy	děti	Vál. zajatci
Dačice	89	22	47	20	943
Slavonice	903	284	395	224	582
Telč	379	78	230	71	1 044
Celkem	1 371	384	672	315	2 569

K prvnímu velkému odsunu (od srpnového zákazu) došlo v p. o. Dačice už na konci ledna 1946. Protentokrát ještě nepostihoval civilní obyvatelstvo ale pouze válečné zajatce. Už v listopadu 1945 projednával ONV Dačice s velitelstvím posádky a se správou dolů v Moravské Ostravě odsunutí asi 500 zajatců z řad SS na práce v dolech. ONV měl ovšem eminentní zájem na jejich udržení.

Na schůzi 22. ledna 1946 se rada ONV usnesla, že se musí vyvinout potřebná aktivita k tomu, aby zajatci jako důležitá pracovní síla zůstali v okrese co nejdéle. Bylo tedy proto nutné jednat s úřady ochrany práce a s dalšími úředními místy o jejich ponechání. Snaha ONV se však minula účinkem.¹⁰⁰

Odsun 108 zajatců pocházejících ze Slovenska, kteří 22. ledna 1946 odjeli do sběrného tábora v Malackách, následovalo 29. ledna převelení 1 564 německých zajatců do tábora v Kuřimi a do Třince. V okrese tak podle údajů ONV zaslaných ZNV Brno zůstal pouze zbytek 300 zajatců, bývalých československých státních příslušníků, kteří pracovali většinou u zemědělců. Rezerva zajatecké pracovní síly v okrese však ve skutečnosti byla vyšší. Vojenský přidělenec u ONV Dačice totiž 16. února 1946 oznamoval stav 497 válečných zajatců v okrese (v tomto úhrnu jsou patrně zařazeni i zajatci pocházející z Německa). Všichni tito zajatci byli vedeni v počtu vojenského zajateckého tábora ve Znojmě. Srovnáme-li oba číselné údaje, nabízí se hypotéza, že se ONV Dačice snažil část zajatců před ZNV zatajit.¹⁰¹

Odvelené zajatce nečekalo zřejmě v nových působištích mnoho dobrého. Proto se jim někteří jejich bývalí zaměstnavatelé, zejména zemědělci, snažili poslat potravinovou výpomoc. 22. února 1946 bylo na poště v Dačicích zajištěno 11 takových balíků. V nich se nacházelo 42 kg chleba a 3 kg škvarků se sádlem. Tyto potraviny převzal následně MNV Dačice. Vyšetřování se ujala okresní úřadovna Státní bezpečnosti. Všichni odesílatelé balíků byli po skončení vyšetřování oznámeni ONV Dačice, aby byli za svůj projev solidarity potrestáni. Toto však nebyl jediný případ, kdy byl někdo potrestán za svůj postoj k zajatcům. Těžkým proviněním v této době všeobecné protiněmecké hysterie bylo i zprostředkování pošty pro zajatce, jež prováděl německý katolický farář Büchler v Českém Rudolci, nebo čin tamějšího velitele stanice SNB Bařinky, který „přijal od německého zajatce nabídnuté víno a s ním jej veřejně pil”.¹⁰²

Během měsíce března 1946 začaly konečné přípravy nového odsunu německého obyvatelstva. Podléhaly mu všechny osoby, které nebyly zaměstnané v zemědělství. Za ty se pokládali pouze ti, kdo byli přiděleni do práce Úřadem ochrany práce v Dačicích a měli o tom záznam v pracovní knížce. Ponechat síly, které nebyly přiděleny úřadem ochrany práce, šlo jen zcela ojediněle. Tato výhoda byla určena pro velkostatky v Českém Rudolci a Janově a případně i pro některé zemědělce nad 10 ha. Do transportu ne-

směly být zařazeny osoby nepocházející z ČSR (šlo především o válečné zajatce z Německa). Ty americká okupační zóna prozatím nepřijímala.

K realizaci odsunu došlo 2. dubna 1946. Tento den bylo za spolupráce ONV, příslušných MNV a stanic SNB a vojenské posádky v Dačicích odvezeno vlakem 177 Němců z p. o. Dačice do jihlavského sběrného střediska Staré Hory. Z tohoto množství bylo 152 osob ze s. o. Slavonice. Odsunovaní si mohli s sebou vzít podle směrnic ministerstva vnitra z 14. prosince 1945 zavazadla o hmotnosti 30 kg včetně trvanlivých potravin na 7 dní. Potřebné finance obdržel každý až ve sběrném středisku v Jihlavě – v této době bylo povoleno vyvézt 1 000 RM na osobu. Za opuštěný německý majetek včetně hospodářského zvířectva převzaly zodpovědnost příslušné MNV. Vysídlovací akce proběhla přesně podle připravené reže. Tu narušil pouze ilegální útěk šesti osob německé národnosti do Rakouska a dvě sebevraždy – jedna žena z Cizkrajova se oběsila a jeden muž ve Slavonicích si vzal život probodnutím břicha.¹⁰³

Změny počtu německého obyvatelstva p. o. Dačice v 1. polovině roku 1946¹⁰⁴

	19. 1. 1946	15. 3. 1946	15. 4. 1946	15. 6. 1946
Muži	340	304	245	207
Ženy	607	651	511	407
Děti	257	281	236	192
Celkem	1 204	1 236	992	806

Po dubnovém odsunu následovala několikaměsíční pauza. Pouze v červnu 1946 odjelo z pohraničí do sběrného střediska ve Starých Horách 15 osob německé národnosti. Konečná vysídlovací akce přišla až během měsíce srpna. Tentokrát měla být vedle civilního obyvatelstva zaměřena i na válečné zajatce.¹⁰⁵

Předpokladem k tomu byl výnos ministerstva vnitra z 27. července 1946, podle kterého velitelství vojenských zajateckých táborů předala k 10. srpnu 1946 do kompetence ONV zajatce – sudetské Němce. Zajatci nyní opouštěli své dosavadní zaměstnavatele a cestovali domů za účelem sloučení s rodinou před plánovaným odsunem. Neplatilo to však pro specialisty nebo osoby nepostradatelné v zemědělství a také pro zajaté říšské Němce. Jestliže zajatec neměl rodinu či civilní bydliště nebo jeho rodina již byla odsunuta, byl odtransportován z místa svého zaměstnání.¹⁰⁶

Zajatci zaměstnaní v obvodu ONV Dačice většinou pracovali v zemědělství. Přesto v souvislosti s výše jmenovaným nařízením obdrželi ti, kdo se měli ke komu vrátit, od zajateckého tábora ve Znojmě evidenční list a byli uvolněni z práce u rolníků, aby odcestovali ke svým blízkým. Na druhé straně začali přicházet do svých domovů v p. o. Dačice bývalí zajatci nasazení v jiných okresech republiky. V okrese zůstalo dočasně ve svých zaměstnáních asi 370 zajatců, kteří neměli kam jít a byli nyní přeřazeni přímo do kompetence ONV, což přineslo i změnu při poukazování náhrad za jimi vykonanou práci. Ty musely MNV nově od 11. srpna poukazovat úctárně ONV Dačice a nikoliv již zajateckému táboru. V souvislosti s odchodem zajatců pověřil ONV okresní velitelství SNB, aby upozornilo zemědělce, že si dle informací dačického úřadu ochrany práce mají opatřit jiné pracovní síly.¹⁰⁷

Na počátku srpna 1946 sdělilo sběrné středisko v Jihlavě ONV Dačice, že 29. téhož měsíce proběhne odsun Němců z Jihlavska. Za tím účelem proto mají být všichni vybraní Němci včas soustředěni ve sběrném středisku. Pro ONV Dačice to v praxi znamenalo

vypravit transport s odsunovanými nejlépe kolem 20. srpna. Proto hned 2. srpna obdržely všechny stanice SNB příkaz zhotovit neprodleně seznamy osob určených k odsunu. V nich neměly být ovšem zařazeny například osoby ze smíšených manželství nebo rakouští státní příslušníci. Stanice rovněž dostaly úkol provést prostřednictvím dačického úřadu ochrany práce sloučení rodin, pokud k němu již nedošlo.¹⁰⁸

Celkem bylo během srpna 1946 odsunuto z p. o. Dačice 786 Němců a to ve dvou etapách. 21. srpna odjel transport 193 osob. Po něm následovala další tentokrát větší akce 30. srpna. Tento den odvezla vlaková souprava o 18 vagoních ze Slavonic, Dačic a Telče celkem 371 sudetských zajatců, takže zde již žádný nezůstal, a 222 ostatních osob německé národnosti. Transport doprovázelo 5 příslušníků SNB a 10 mužů z vojenské posádky.¹⁰⁹

Třebíčský komunistický týdeník Jiskra poznamenal k odsunu 30. srpna, že se mnozí příslušníci „čisté rasy“ při odjezdu z Dačic a Slavonic smáli a vesele pokřikovali. Všichni prý dobře vypadali a byli dobře oblečení. Autor si dále neodpustil ostrou narážku na Čechy, kteří se přišli rozloučit se svými německými přáteli: „...bylo slyšet z řady okukujících, že by jaksí nebylo ani škoda, kdyby odjeli s nimi. Hlas lidu, hlas boží?“¹¹⁰

Všem osobám přemístěným v srpnu 1946 do sběrného střediska ve Starých Horách bylo na základě změněných podmínek pro odsun do amerického pásma povoleno vyvézt zavazadla do 70 kg. Vedle všech svršků se nyní mohly vyvézt i předměty potřebné k výkonu povolání.¹¹¹

Dne 12. září 1946 z p. o. Dačice odjelo vlakem do sběrného střediska Staré Hory ještě dalších 19 Němců. Z toho bylo 17 osob naloženo na nádraží v Dačicích a 2 v Popelíně. K odsunu tentokrát posloužil vlak jedoucí podle normálního jízdního řádu. Provedení akce zajišťoval pouze jeden člen SNB – štrážm. Uhlíř ze stanice v Dačicích.¹¹²

Po tomto odsunu nenásledovala žádná výraznější vysídlovací akce, neboť v okrese Dačice zůstaly převážně osoby německé národnosti žijící ve smíšených manželstvích, „Němci českého?“¹¹³ původu“ a nepatrný zlomek osob, jejichž žádosti o československé státní občanství nebyly dosud vyřízeny. Připomeňme, že podle zprávy o vnitřní bezpečnosti, kterou ONV Dačice adresoval 31. července 1946 ZNV v Brně, v obvodě zůstalo asi 350 osob německé národnosti, které měly podanou žádost o vrácení státního občanství. Vesměs se jednalo o smíšená manželství.¹¹⁴

Všechny Němce z p. o. Dačice soustředěné během roku 1946 ve sběrném středisku ve Starých Horách čekal podobný osud. Podobně jako další zde internovaní němečtí obyvatelé z Jihlavy, Nového Města, Velkého Meziříčí, Moravských Budějovic a Třebíče se stali součástí některého ze sedmi transportů, které odtud byly do října 1946 vypraveny do americké okupační zóny v Německu. Každý z transportů vyvezl přesně podle daných směrnic 1 200 osob. Pouze poslední dva byly po 600 osobách. Celkem tedy šlo o 7 200 osob. V listopadu 1946 pak pouze zbývalo uzavřít odsuny z celého Jihlavska vypravením posledního transportu se zbytkem Němců a s antifašisty.¹¹⁵

K 1. listopadu 1946 žilo v p. o. Dačice celkem 201 civilních osob německé národnosti. Z toho mělo 84 prozatímní osvědčení o československém státním občanství. 80 žilo ve smíšeném manželství. Ve třech případech se jednalo o „Němce židovského vyznání a původu“, 25 osob bylo vyňato z odsunu formou milosti. 5 osob – antifašistů čekalo na vystěhování v rámci akce uspořádané komunistickou a sociálně demokratickou stranou. Podle hlášení Okresního velitelství SNB Dačice z 27. března 1947 už žili v okrese pouze Němci žijící ve smíšených manželstvích nebo mající zažádáno o navrácení čs. státního občanství a vedle nich i určitý počet zajatců z Německa přidělených k výkonu zemědělských prací, kteří byli repatriováni až v listopadu 1948.

- 6 V. ZIMMERMANN, *Sudetští Němci a nacionální socialismus*. In: Studie o sudetoněmecké otázce, Praha 1996, s. 65.
- 7 P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 7. Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Dolní Radčkov.
- 8 Dočasně do 24. listopadu 1938 bylo obsazeno i několik ryze českých obcí ze s. o. Dačice a Slavonice: Lipnice, Markvarec, Horní Radčkov a Nový Svět. Josef BARTOŠ a kol., *c. d.*, s. 196. Adolf LIŠKA, *Dačice ve druhém odboji 1938–1945*, s. 2. P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 8.
- 9 Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice. Václav KURAL, *Místo společenství – konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*, Praha 1994, s. 45. Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec.
- 10 Jiří RAJLICH, *Jindřichův Hradec 24. 8. 1944*, Praha a Litomyšl 1998, s. 8–15. SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Bezpečnostní věci). Adolf LIŠKA, *c. d.*, s. 13–16. Bohuslav VAŠEK, *Protifašistický odboj v Dačicích a na Dačicku*. Pracovní materiál Městského muzea Dačice, Dačice 1985, s. 66.
- 11 P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 8.
- 12 Obecní úřad Český Rudolec. Kronika obce Český Rudolec.
- 13 P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 11–12.
- 14 Před 2. světovou válkou majetek rodiny místních židovských podnikatelů Vohryzků. Viz Michal STEHLÍK, *Židovská komunita v Dačicích. Zapomenutých sto let (1848–1942)*. In: Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských, Jihlava 1998, s. 236.
- 15 Bohuslav VAŠEK, *c. d.*, s. 67. Farní úřad Telč, Farní kronika Telč.
- 16 Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. Bohuslav VAŠEK, *c. d.*, s. 72. Farní úřad Telč, Farní kronika Telč.
- 17 Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. Bohuslav VAŠEK, *c. d.*, s. 72–74.
- 18 P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 12.
- 19 *Program československé vlády národní fronty Čechů a Slováků přijatý na první schůzi vlády dne 5. dubna 1945 v Košicích*. Praha, Ministerstvo informací 1945, s. 11.
- 20 Podle B. Vaška byl J. Codr v roce 1943 na krátkou dobu zatčen a zbaven funkce kvůli falšování výplatních listin, na jejichž základě byly vypláceny finanční podpory rodinám zatčených občanů. Viz Bohuslav VAŠEK, *c. d.*, s. 61.
- 21 Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. Bohuslav VAŠEK, *c. d.*, s. 75–82. Farní úřad Telč, Farní kronika Telč.
- 22 Farní úřad Telč, Farní kronika Telč. SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 38/1 (Bezpečnostní komise ONV Dačice 1945–1946).
- 23 Podle tohoto nařízení měly být na osvobozeném území republiky v co nejkratší době vytvořeny nejen místní, ale i okresní a zemské národní výbory. Viz Jaroslav SOUKUP, *Cestou května. Dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce*, Praha 1975, s. 111–114.
- 24 Nový p. o. Telč spravoval obce s. o. Dačice, Telč, Třešť a v roce 1938 neokupované obce s. o. Jindřichův Hradec. Viz Josef BARTOŠ a kol., *c. d.*, s. 196.
- 25 V citátu je chybně datováno přenesení sídla okresního úřadu do Telče. Viz poznámka 24.
- 26 SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 38/1 (Bezpečnostní komise ONV Dačice 1945–1946).
- 27 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Bezpečnostní věci) a kniha č. 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV 1945–1946).
- 28 *Program československé vlády národní fronty Čechů a Slováků přijatý na první schůzi vlády dne 5. dubna 1945*, Praha, Ministerstvo informací 1945, s. 14–21. Jaroslav SOUKUP, *c. d.*, s. 111–114, 162–170 a 226–233. Vilém HEJL, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 30.
- 29 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 20.
- 30 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice.
- 31 Úřední záznam o likvidaci internačního a pracovního střediska v Telči, adresovaný ZNV Brno. Viz SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 245/1 (Tábor v Telči).
- 32 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl.
- 33 Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec a Kronika obce Dolní Radčkov.
- 34 SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Sebevraždy). Městský úřad Dačice, Matrika zemědělců Lipolec.
- 35 Kateřina SMUTNÁ – Bohumír SMUTNÝ, *Staré Hobzí 1190–1990*, Staré Hobzí 1990, s. 131.
- 36 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 13.

- 37 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec a Pamětní kniha obce Matějovec. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 38/1 (Zpráva ONV Dačice ministerstvu vnitra ze dne 16. května 1945) a karton 76/1 (Bezpečnostní věci).
- 38 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 38/1 (Bezpečnostní komise ONV Dačice 1945–1946).
- 39 Jaroslav SOUKUP, *c. d.*, s. 162–170, 226–233.
- 40 V posledních dnech války se v českých zemích pohybovalo 3,4 – 3,5 mil. německých civilistů. Z toho připadalo asi 3,1 – 3,2 mil. na starousedlíky, zbytek tvořili říšští příslušníci, uprchlíci z Karpat, z východu a Slezska, s vojáky zde mohlo být dohromady i 6 mil. osob německé národnosti. Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 20.
- 41 Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl.
- 42 Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Dolní Radčkov a Kronika obce Český Rudolec.
- 43 Nabízí se spekulace, zda putovali běženci skutečně do svých domovů (pozn. aut.).
- 44 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 133/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 45 Tamtéž karton 76/1 (Váleční zajatci). Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice.
- 46 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic. Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec. Farní úřad Český Rudolec, Farní kronika Český Rudolec. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Návrh požáru srubů v opuštěném zajateckém táboře v katastru obce Mutná z 3. srpna 1945).
- 47 Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec. Farní úřad Český Rudolec, Farní kronika Český Rudolec. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, kniha č. 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV Dačice 1945–1946).
- 48 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Váleční zajatci). Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic.
- 49 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, kniha č. 1 (Zápisy ze schůzí pléna ONV Dačice 4. 6. 1945 – 11. 12. 1948), karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945) a 76/1 (Váleční zajatci).
- 50 Tamtéž, karton 76/1 (Váleční zajatci).
- 51 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 23 a 26.
- 52 Podle československých úřadů bylo vysídleno nebo uprchlo do Rakouska 150 000 osob (některé práce uvádějí i počet 200 000). Celkově opustilo do Postupimí území republiky asi 800 000 Němců. Jaroslav KUČERA, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva. Problémy jejich vyčíslení*, Praha 1992, s. 35.
- 53 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 85.
- 54 Jaroslav SOUKUP, *c. d.*, s. 236–233. Karel JECH – Karel KAPLAN, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Svazek II, s. 848–860.
- 55 Tyto směrnice mimo jiné proklamovaly: „Země Moravská a Slezská bude očištěna od Němců. Za všeobecnou a hlavní zásadu platí, že očištění od Němců nutno provádět ve lhůtě co nejkratší totálně a s tvrdou důsledností až do konce.“ VHA Praha, fond MNO 1945, karton 17.
- 56 Základní škola, ulice Komenského, Dačice, Kronika měšťanské školy v Dačicích, III. díl. P. POLÁK – F. BARTA, *c. d.*, s. 14.
- 57 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945).
- 58 Denní rozkaz č. 17. Sv. Liděřovice 7. 6. 1945. Viz SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945).
- 59 Výtah z rozkazu pro činnost dne 8. VI. 1945, SV. Liděřovice 8. 6. 1945. Viz SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945).
- 60 Obecní úřad Český Rudolec, Pamětní kniha obce Matějovec.
- 61 Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice.
- 62 Výtah z rozkazu pro činnost dne 8. VI. 1945, SV. Liděřovice 8. 6. 1945. Viz SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945).
- 63 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 85.
- 64 Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice.
- 65 V žádném případě nemohlo jít o vrchního stranického vedoucího v župě Nieder Donau. V případě Jana Prema se patrně jednalo o užití chybného označení pro vedoucího místní organizace (pozn. aut.).
- 66 Stranická hierarchie NSDAP tuto funkci nikdy nepoužívala. Jinak viz poznámka 65.
- 67 Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice.

- 68 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, kniha č. 1 (Zápisy ze schůzí pléna ONV Dačice 4. 6. 1945 – 11. 12. 1948) a kniha č. 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV 1945–1946).
- 69 Jejich těla byla 8. dubna 1948 exhumována a pohřbena na hřbitově v Lipolci. Viz Městský úřad Dačice, Matrika zemřelých Lipolec.
- 70 Městský úřad Dačice, Matrika zemřelých Liděřovice.
- 71 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic.
- 72 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 126.
- 73 Hans HAUS, *c. d.*, s. 305–312. Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 126.
- 74 Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 23/1 (Písemnosti zpravodajského oddělení ONV 1945).
- 75 Josef BARTOŠ a kol., *c. d.*, s. 198. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 191/1 (Bezpečnost) a karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 76 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 77 Tamtéž, karton 38/1 (Bezpečnostní komise ONV Dačice 1945–1946).
- 78 Tamtéž, karton. 191/1 (Bezpečnost).
- 79 Tamtéž, kniha č. 1 (Zápisy ze schůzí pléna ONV Dačice 4. 6. 1945 – 11. 12. 1948). Jaroslav SOUKUP, *c. d.*, s. 162–170.
- 80 Farní úřad Dačice, Farní kronika Dačice. SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1948, kniha č. 1 (Zápisy ze schůzí pléna ONV Dačice 4. 6. 1945 – 11. 12. 1948). Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec. VHA Praha, fond Styční důstojníci MNO 1945–1950, karton 325 (ONV Dačice).
- 81 VHA Praha, fond Styční důstojníci MNO 1945–1950, karton 325 (ONV Dačice).
- 82 Tamtéž. Obecní úřad Český Rudolec, Kronika obce Český Rudolec.
- 83 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic.
- 84 VHA Praha, fond Styční důstojníci MNO 1945–1950, karton 325 (ONV Dačice).
- 85 Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic, *Náš cíl*, Jihlava, 5. 9. 1946, s. 5.
- 86 Jaroslav SOUKUP, *c. d.*, s. 205–219.
- 87 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 76/1 (Bezpečnostní věci) karton 191/1 (Bezpečnost).
- 88 Tamtéž, karton 191/1 (Bezpečnost). Blíže také Moravský zemský archiv Brno, fond Veřejný žalobce mimořádného lidového soudu v Jihlavě a fond Mimořádný lidový soud Jihlava.
- 89 Karel JECH – Karel KAPLAN, *c. d.*, s. 951.
- 90 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, kniha č. 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV 1945–1946).
- 91 Tamtéž, karton 191/1 (Bezpečnost).
- 92 Tamtéž.
- 93 Vysídlení německého obyvatelstva z ČSR, Polska a Maďarska schvaloval XIII. článek závěrečné zprávy Postupimské konference z 2. srpna 1945. Viz *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1995, s. 80.
- 94 Tomáš STANĚK, *c. d.*, s. 33, 37 an.
- 95 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 96 Tamtéž.
- 97 Tamtéž.
- 98 Tamtéž.
- 99 Tamtéž.
- 100 Tamtéž, kniha 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV 1945–1946).
- 101 Tamtéž, karton 191/1 (Bezpečnost). VHA Praha, fond Styční důstojníci MNO 1945–1950, karton 325 (ONV Dačice).
- 102 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 191/1 (Bezpečnost). Farní úřad Český Rudolec, Farní kronika Český Rudolec.
- 103 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu) a 191/1 (Bezpečnost).
- 104 Tamtéž, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 105 Tamtéž, karton 191/1 (Bezpečnost).
- 106 Tamtéž, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 107 Tamtéž, karton 136/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 108 Tamtéž.
- 109 Tamtéž, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 110 Jiskra, Třebíč, 8. 9. 1946, s. 6.
- 111 SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, karton 134/1 (Odsun a směrnice k němu).

- 112 Tamtéž, karton 136/1 (Odsun a směrnice k němu).
- 113 Není přesně známo jakou kategorii obyvatelstva tím zpráva ONV myslela (pozn. aut.).
- 114 SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice, karton 191/1 (Bezpečnost).
- 115 Jiskra, Třebíč, 13. 10. 1946, s. 5.
- 116 Jiskra, Třebíč, 25. 8. 1946, s. 5.
- 117 SOKA Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice 1945–1958, kniha 6 (Zápisy ze schůzí rady ONV 1945–1946).
- 118 Petr PITHART – Petr PŘÍHODA, *Čítanka odsunutých dějin*, Praha 1998, s. 88.

Persekution und Vertreibung der Deutschen im westöstlichen Mähren in den Jahren 1945–1946

Bohumil Havlík

Dieser Artikel befaßt sich mit der Entwicklung der Nachkriegspersekution der deutschen Bevölkerung im südwestlichen Mähren, genau gesagt im politischen Kreis Dačice, in den Jahren 1945–1946. Neben der Erforschung der einzelnen Phasen bei der Vertreibung dieser Gemeinschaft ist der Autor darum bemüht, auch weitere Formen ihrer gerichtlichen oder außergerichtlichen Verfolgung aufzuzeichnen. Dabei befaßt er sich nicht nur mit der örtlichen deutschen Gemeinschaft. Sein Interesse gilt auch denjenigen deutschstämmigen Personen, die sich im Kreis Dačice nur zeitweilig, als Flüchtlinge oder Kriegsgefangene, aufhielten. Als Quellen dienten insbesondere die Materialien, die in den Beständen des Kreisnationalausschusses Dačice aus den Jahren 1945–1958 zu finden sind, die im Staatlichen Kreisarchiv Jindřichův Hradec (Neuhaus) aufbewahrt werden. In begrenztem Maße wurden auch Informationen aus den Zeitchroniken und dem Historischen Militärarchiv Prag verwendet.

Übersetzung: Alena Jakubičková

Adresa autora.

Mgr. Bohumil Havlík, Řečice 3, 380 01 Dačice